

השיעור השבועי

גליון מס' 523

כתב וערך השיעור:

הרב דביר פרץ שליט"א

הרב המקדים: הרח"ג עידו שחר שליט"א
אב"ד אשדוד

ר"ת	יציאה	כניסה
ירושלים	17:45	16:20
תל אביב	17:40	16:18
חיפה	17:39	16:18
באר שבע	17:44	16:21

וישב | כ"ג כסלו תשפ"ו

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 053-4774733

הלכות חנוכה

התרת עגונות מלחמת 'חרבות ברזל'. מאי חנוכה. למה תיקנו חנוכה שמונה ימים ולא שבעה. מי שיש לו מעט שמן ידליק יום אחד ולא יחלק לשמונה ימים. חנוכה בקופסת זכוכית. הדלקה עושה מצוה בנר חנוכה ובנר שבת. נוסח הברכה "להדליק נר חנוכה". הדלקה בתוך הבית. הדלקה כל הלילה. סב"ל נגד מרן. מתי פוסקים ככלל של הרדב"ז

הבית יוסף הקשה מבואר שלא היתה לו גירסא זו. ומתוך הבית יוסף שלשה תירושים. האחד, כשראו שיש פך אחד של שמן, חילקו אותו לשמונה חלקים, ובכל יום הדליקו חלק אחד מעט שמן, ובכל זאת דלק מערב עד בוקר, ונמצא שכבר ביום הראשון היה נס. **תירוץ שני**, שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחילה, וניכר הנס אף בלילה הראשון. **תירוץ שלישי**, שבלי לראשון נתנו את כל השמן בנרות, ודלקו כל הלילה, והרי בדרך כלל האש שואבת שמן, ואפילו הפתילה דקה מן הדקה, השמן נחסר, אבל בבוקר מצאו את הנרות מלאים שמן, ונמצא שכבר ביום הראשון היה נס. יש מי שחיבר ספר עם מאה תירושים על הקושיא הזו, חלק על דרך הוורט והחסידות, וכולם דומים אחד לשני, ודי לנו בשלושת תירושי הבית יוסף.

שעת ההדלקה

ג. הפרי חדש (ס' תרע"א) הקשה על התירוץ הראשון, כי במסכת מנחות (טז.) תנו רבנן, "מערב עד בקר" - תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר, ובשעת ההדלקה צריך לתת בכל בזיק חצי לוג שמן שידלק כל הלילה, שגם בבית המקדש הדלקה עושה מצוה, והיו מברכים, ואין חילוק לשמונה ימים? בשו"ת שדה הארץ (ח"ג תא"ח ס' לד) - לרבי אברהם מיוחס שהיה דיין בירושלים לפני כ-250 שנה, ולאחרונה הספר נדפס

חלקו שנכנס לעובי הקורה, יש חיבור שלם על כל התיקים שהיו בחרבות ברזל, אבל השב"כ וחיל המודיעין לא הרשו להדפיס, כי יש שם סודות מלחמה, והם צודקים, אבל יעבור זמן ויתירו. אלו תיקים חשובים.

מרן זצ"ל התיר את עגונות מלחמת יום הכיפורים, ובזמנו היו גופות והיה צריך לזהות על פי כל מיני סימנים, מבררים איפה טיפל בשיניים, איפה היתה סתימה, איפה הדיסקית, וכדומה. וב"ה הרב התיר את כולם, ולקח לו כמה חודשים טובים, לא התיר מהר, היה מגיע לשיבת "תורה והוראה" ומרצה את כל התיקים שהיו לו לאברכים, כהם הגאון הרב מאיה שליט"א, הגאון הרב מסעוד בן שמעון, הגאון הרב ניסים בן שמעון, שהיו אז אברכים צעירים ואחר כך נהיו דיינים ורבנים גדולים, והרב היה מספר להם ומתייעץ אתם. אבל אז היה יותר קל, כי היתה גופה והיה על מה לדון, אם החליף בגדים או לא וכו', ובמלחמה האחרונה הכל היה בעזה, חטפו גם גופות, ולכן התיקים אצלנו היו הרבה יותר קשים ולא יכולנו להסתמך רק על התשובות ביביע אומר, אלא צריך דברים חדשים. וב"ה הצלחנו להתיר עשרות תיקים, כל החטופים והחללים כבר חזרו חוץ מחלל אחד שעדיין לא חזר, והיה רצון שיקומו בתחיית המתים.

פעם קיבלתי ממישהו לא יהודי מרומא מתנה חנוכיה מכסף, ברם דא עקא שהיו שם שבעה נרות כמו בבית המקדש... ולא השתמשתי בזה.

מאי חנוכה

א. בגמרא שבת (כ"א): מאי חנוכה? דתנו רבנן וכו', שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמינים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. השאלות דרב אחאי גאון (פרשת וישלח שאילתא כו"ד"ה שאילתא דמחייבין) גרס, שבפך שמצאו לא היה בו להדליק "אפילו" יום אחד, ונעשה נס ודלק שמונה ימים. ובגמרא שלנו לא גרסו תיבת "אפילו", שהרי פך השמן היה חתום בחותמו של כהן גדול, ולמה צריך חותמת, וכי זה חותמת של הבד"ץ?!!... אלא שהכהן היה מכין בכל פך 3.5 לוגין שמן, שיהיה לכל בזיק במנורה חצי לוג שמן², וכמו שאמרו במנחות (טז.): תן לה מדתה, והכהן היה מוודד בדיוק וסוגר וחותר. ואם כן בפך סגור היה מספיק ליום אחד ולא פחות.

קושיית הבית יוסף

ב. אך רב אחאי גאון גרס שלא היה בו להדליק אפילו יום אחד, ולדבריו מיושבת קושיית הבית יוסף (סימן תרע) מדוע תיקנו את חנוכה שמונה ימים, והרי בפך היה שמן ליום אחד, ורק שבעה ימים נעשה נס. ולגירסת רב אחאי קושיא מעיקרא ליתא, כי גם ביום הראשון נעשה נס, וממה שמרן

¹ מדברי הרב עידו שחר שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון שליט"א. ב"ה זכינו בדורנו שיש הנהגה של צורה לכלל ישראל, ומי שמנחיל את הרוחניות לדור ויוצר צורה במאבק עם החומר, זה מורנו הראשון לציון שליט"א, שבכל מקום בעולם פועל גדולות ונצורות למען כלל ישראל, תורת ישראל, למען בני התורה. יהי רצון שנזכה שימשיך להנהיג אותנו עד ביאת גואל צדק ועד בכלל.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגדול, מר דייןא דנחית לעומקא דדינא, הגאון הרב עידו שחר, אב בית הדין באשדוד. ישבנו יחד בבית הדין הגדול, נתנו לו את המיני הזה, וישבנו שלשה דיינים לדון בכל עגונות מלחמת "חרבות ברזל". פעם היה צריך בדחיפות לקבל הכרעה לגבי חלל, וישבנו ביום ששי בשעה שלש בצהריים בבית שלנו, הבאנו מישוה שיכתוב פרוטוקול, וראינו את כל הראיות, וקבענו את מותו, והתרנו את אשתו. היינו צריכים להתקשר לפני שבת למשפחה ולאשה ולהודיע להם, 'מותרים לכם מותרים לכם'... זו אחריות, אם נתיר והוא לא נהרג אלא הוא שבו ואחר כך יחזור, אוי ואובי, להתיר אשת איש לעלמא... ואם לא נתיר ובאמת נהרג, למה נאסור לחינם את האשה הזו. לכן כשישבנו בבית הדין, הרב עידו היה מחמיר יותר ממני... והייתי מחכה קצת עד שגם הוא ישתכנע, כדי שהיתיר יהיה פה אחד, אף פעם לא התרנו ברוב, אלא תמיד פה אחד. וכשמותרים על פי ההלכה, זו מצוה, הב"ח (שו"ת החדשות ס"ס ד) הביא את הפסוק (קהל ת, א) "והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם" על העגונות. אשריו ואשרי

מחדש - דן, במי שיש לו שמן רק ללילה אחד, כגון שנמצא באוניה, האם יחלק לכל יום קצת, או שבליילה אחד ייתן הכל כדי שידלק חצי שעה? וכתב שייתן הכל, כי בשעת ההדלקה צריך שיהיה שמן שראוי לדלוק חצי שעה, ומחר אם לא יהיה לו שמן, 'אנוס רחמנא פטריה', ולפחות יום אחד הדליק כפי הדין. וכך ההלכה. ואם כן איך כתב הבית יוסף שחילקו את השמן לשמונה ימים? יש מפרשים בבית יוסף, שלא שחילקו לשמונה חלקים אלא התחלק באופן ניסי, וזה דומה לתירוץ השני [א.ה. ועיין בשו"ת שדה הארץ שם שיישב, שאף שאין סומכים על הנס, הם ידעו שהבורא יתברך התחיל לעשות עמם נס בענין זה, למצוא את הפך הטהור, כדי שלא ידליקו בטומאה, להראות חיבתם לפניו, וכיון שכך בודאי יעשה להם נס עד גמר המצוה, כי המתחיל במצוה אומרים לו גמור. ועוד שהרי התורה העידה על נר מערבי שכשהם מרוצים וחביבים לפניו יעשה להם נס להודיע שהשכינה שורה בישראל, ואם כן כיון שבאותו הזמן היו חביבים לפניו, בודאי שיעשה להם נס לגמרי. ע"ש].

חנוכיה עם דלתות

ד. בשנים קודמות דיברתי אבל בכל שנה יש חנוכה והשאלה חוזרת... לגבי חנוכיה עם דלתות, שעורר על כך הגאון הרב פראנק² בספר מקראי קודש⁴ (סימן יז) ובהר צבי (או"ח ב"ס קיד), שבשעה שפותחים את דלתות הזכוכית כדי להדליק, אם ישאירו אותן פתוחות תבוא רוח והנרות יכבו, והלא הדלקה עושה מצוה, ובשעת ההדלקה צריך להיות ראוי לדלוק חצי שעה.

בתו של רבי חנינא

ה. הרב פראנק הביא ראיה שאם במציאות סוף סוף דלק חצי שעה, לא איכפת לי אם היה ראוי לכך בשעת ההדלקה, וראייתו מהגמ' בתענית (כה.) על בתו רבי חנינא בן דוסא, שפעם ראה אותה אביה בערב שבת כשהיא עצובה, ושאל אותה, בתי, למה את עצובה? אמרה: הדלקתי נרות שבת⁵, ואחר כך התברר שהתחלף לי השמן בחומוץ, וזה עומד לכבות, ואם כן לא קיימתי את המצוה, וגם בירכתי ברכה לבטלה. אמר לה: בתי, מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומוץ וידלוק. תנא, היה דולק והולך כל היום כולו, עד שהביאו ממנו אור להבדלה. והרי גם בנר שבת הדלקה עושה מצוה, ולכן אם היה הנר דלוק מבעוד יום, כשמיגע זמן ההדלקה מכבה וחוזר ומדליק, אלא שזה שנוי במחלוקת אם דין זה נאמר רק בחנוכה או גם בשבת (ע' בשבת כג. תוס' שבת כה: ד"ה חובה, רמ"א ס' רסג ס"ד), ועל כל פנים מה שצריך לחזור ולהדליק הגם שבלאו הכי יהיה אור בליל שבת ויהיה שלום בית, משום שהדלקה עושה מצוה. והגמרא (שבת כג.) הביאה ראיה שהדלקה עושה מצוה מלשון הברכה "להדליק" נר חנוכה⁶, ולפי זה גם בנר שבת שמברכים "להדליק" נר של שבת, הדלקה עושה מצוה. ולכאורה למה בתו של רבי חנינא נרגעה במה שהנרות דלקו, והרי הדלקה עושה מצוה, ובשעה שבירכה על הנרות, החומוץ לא היה ראוי לדלוק? אלא ודאי שאם בסופו של דבר דלק, לא איכפת לי שמתחילה לא היה ראוי לדלוק, ונחשב שקיימה את המצוה. ושכן משמע מדברי הרא"י בשלטי גיבורים (על הרי"ף שבת כא:), שאם נתן שמן פחות מכשיעור, ונעשה נס ודלק באופן לא טבעי,

³ היה רבה של ירושלים, נפטר בשנת תשכ"א, וזכינו להכירו, מרן זצ"ל היה הולך אליו בשבת להתיעץ בהלכה. פעם אמר לי מרן: אין תשובה ביביע אומר שלא התייעצתי עליה עם אחד מגדולי הדור, רבי עזרא עטיה, רבי גרשון לפידות, הגאון מטשיבין הרב מטפליק, הרב אפשטיין, ועוד. ודוקא האשכנזים היו מכבדים אותו מאוד, וכן הגר"ז מבריסק העריכו מאוד. מהספרדים היו שקינאו במרן וסבל מהם הרבה, אבל האשכנזים עודדו אותו. זה מוסר השכל לצעירים שמחברים ספרים, להתייעץ עם גדולי הרבנים, רק שלא יהיו נודניקים על הרבנים... ילמדו ממרן, מי לנו גדול בדיעת התורה ממרן, ואפילו הכי ראה לנכון להתייעץ, ובזכות זה הכרנו כמה גדולים, היינו הולכים יחד אותו ורואים את הנהגותיהם, גדול שימושה יותר מלימודה (ברכות ז:). הייתי הולך עם אחי רבי יעקב ע"ה.

⁴ ספר זה נתחבר אחר שבשבתות וחגים היו באים אצל הרב פראנק תלמידי חכמים לדבר בלימוד, והוא היה זורק שאלה, והיו עונים תשובות ומפלפלים, וקיבצו את הכל לספר וקראו לו "מקראי קודש", ויש שם הערות של חתן בנו רבי יוסף כהן שהיה אב בית דין, אביו של בידל לחיים טובים הגאון רבי דוד כהן ראש ישיבת חברון, ויש בספרים האלה הרבה למדנות.

סוף סוף דלק כשיעור ויוצא ידי חובה. והוא הדין בנר חנוכה, שגם את בשעת ההדלקה פותח את דלתות הזכוכית ואם ישארו פתוחות הרוח תכבה את הנרות, העיקר שסגר את הדלתות ובסופו של דבר זה דלק.

לא מחוסר מעשה

ו. אמנם בשלחן ערוך (סימן תרעה סעיף ב) כתב, שמי שהדליק נר חנוכה עם שמן הראוי לדלוק פחות מחצי שעה, ורק אחר כך הוסיף שמן כשיעור, לא יצא ידי חובה, כי בשעת ההדלקה לא היה ראוי לדלוק חצי שעה. הרב פראנק כתב עוד ביאור, שכיון שבשעת ההדלקה בידו לסגור את הדלת ולמנוע את הכיבוי, אין זה כמחוסר מעשה. וביותר שבשעת ההדלקה הוא עומד מול הנרות ומסתיר את הרוח, בפרט אם הוא שמן... ויכול להמשיך לעמוד שם חצי שעה ולקרוא תהלים... ורק מפני שהוא רוצה ללכת, הוא סוגר את דלת הזכוכית, וכיון שבידו הדבר, מוהני שפיר להדליק בחנוכה עם דלתות מלפנים.

פתח מהצד

ז. לפני ששים ושנים שנה, אביו של חכם יוסף בר שלום הביא למרן מתנה, חנוכיה יפה מנחושת בתוך קופסת זכוכית, ולמרות שטרם עשה חנוכיה יפה, עם מקום שיוצא עשן... מרן לא השתמש בה. לפני כ-35 שנה, הגיע אלי לשיבת "חזון עובדיה" אדם שהכין חנוכיה עם קופסת זכוכית, ורצה המלצה. וכי יש הכשר לחנוכיה? אבל אמר, זו לא חנוכיה רגילה, אלא הפתח מהצד, מרים את הזכוכית ומשחיל נר ארוך להדליק את הנרות, וכך גם אם הפתח יישאר פתוח לא יכבה, ונמצא שכבר בשעת ההדלקה ראוי לדלוק חצי שעה. אמרתי לו, אם אכתוב לך המלצה שזה כשר, אוציא לעז על הקודמים, הרבה רבנים בירושלים שהיו מדליקים בקופסת זכוכית רגילה, וכי עשו שלא כדין? לכן כתבתי "עדיף יותר", שהרי כל חנוכה מהדרין מן המהדרין, וזה עוד מהדרין אחד... אבל מן הדין מותר להדליק בחנוכיה עם קופסת זכוכית רגילה וכו"ל.

כבר נזכר בפוסקים

ח. הגאון ממונקאטש בספרו נמוקי אורח חיים (ס' תרעא סק"א) תמה, מדוע לא יקיימו עתה המצוה כתיקונה להדליק נר חנוכה בפתח מבחוץ, כיון שאין סכנה - בפרט בזמנו לפני כמאה שנה שעוד לא היה בג"ץ או היועמ"ש שיאסרו... - וכתב שאולי משום שהרוח מצויה וביותר בימות החורף בחוץ, וקרוב לודאי שתכבה בתוך זמן מצוותו, ונחשב כמו שנתן שמן פחות מכשיעור. וכתב, שזקנו רבי צבי אלימלך מדינוב בעל בני יששכר, היה לו עשיית של כסף עם זכוכית מארבע צידיה, ואמר כי תהיה לו לצורך בעת ביאת גואל צדק שאז ידליקו מבחוץ. ובאמת שהיעב"ץ (שאלת יעבץ ח"א ס' קמט) - בנו של החכם צבי, היה לפני כ-300 שנה - כתב, שקרוב הוא לומר שכמעט חובה היא לתקן קופסת זכוכית לנר חנוכה כדי שיהא שמור מהרוח, שהרי קיימא לן שאם העמידה במקום רוח וכבתה זקוק לה, וכנראה שגם בזמן חז"ל שהיה רוח הדליקו בקופסא כזו, וכידוע שגם בזמנם היה זכוכית, וכמבואר בגמרא (ברכות לא.) ששברו כוס זכוכית

⁵ מצות נר שבת מוטלת על האשה, ואף שהעיקר שיהיה בבית אור, אבל לכתחילה האשה מדליקה, כי היא כיבתה נרו של עולם, ואם הבעל חטף את המצוה והדליק במקומה, דנים האחרונים (ראה ילקוט שבת א ח"ב עמ' נח) אם צריך לשלם לאשה עשרה זהובים, כדין החוטף מצוה לחבירו (חולין פז.), ואם זה חוזר אליו מדין מה שקנתה אשה קנה בעלה (נזיר כד: גיטין עז. סנהדרין עא.)...

⁶ האשכנזים מברכים "להדליק נר של חנוכה", ובכמה מקומות שהדלקתי ובירכתי כמו הנוסח שלנו "להדליק נר חנוכה", עמדו מאחורי אנשים ותיקנו אותי ואמרו "של..." כי כך מנהג בני אשכנז לברך, וזה הנוסח שבגמרא לפנינו. אבל אנחנו מברכים "להדליק נר חנוכה", כמו הנוסח שבשלחן ערוך (ס' תרעו ס"א), וכן על פי המקובלים (שער הכוונות דק"ח ע"ד) שהוא ראשי תיבות של שם קדוש נח"ל היוצא מהפסוק (תהלים לג, כ) "נפשו חתה לה". והסביר החיד"א (במחזיק ברכה שם סק"א), שבשבת מברכים להדליק נר "של" שבת, כי בשבת יש עוד מצוות כגון קידוש וסעודות, לחם משנה, חמין... והנר הוא אחד מהדברים של שבת, אבל בחנוכה הנר הוא החנוכה, ולכן מברכים "להדליק נר חנוכה".

בחתונה זכר לחרבן. גם בשערי תשובה (שם ס"ק ג) הביא דבריהם, אך סיים, ולא ראינו מי שנוהג כן. ובספר ערוך השלחן אפשטיין (סי' תרע"א סכ"ד) כתב, שאינם מדליקים בחוץ מפני הרוחות, שאי אפשר להדליק בחוץ רק להסגירם בזכויות, וכולי האי לא אטרחרוהו רבנן, ועוד שבו לא יהיה היכר למצוה כל כך, וגם לא בכל המקומות יניחו לעשות כך, ולכן כולנו מדליקים בבית.

הדלקה בתוך הבית

ט. האור זרוע (סי' שכ"א אות ב) תמה שאינו יודע למה היום מדליקים על השלחן בבית ולא בחוץ, ומכל מקום העיד שגם בזמנו לפני כ-800 שנה הדליקו בתוך הבית. ובספר העיטור (חי' ב' הלכות חנוכה דף ק"ד ע"ב) כתב, הואיל ונהגו נהגו. ומה הפירוש "הואיל ונהגו נהגו", וכי אם נהגו ח"ו לאכול חזיר נתיר מחמת שנהגו? אלא ההסבר הוא על פי מה שיש לחקור בתקנת נר חנוכה, האם עיקרה שיהיה "פרסום הנס", או "פרסום הנס לרבים", שאם היה לרבים, היום שאין סכנה צריך להדליק בחוץ, אבל התקנה היתה רק פרסום הנס, ובעצם הדבר שמילויני יהודים מדליקים כל אחד בביתו, מקיימים את התקנה. וכן כתב המאירי (שבת כא:), שמדליקים בתוך הבית, למרות שגם בזמנו לא היתה סכנה.

מעשה רב

י. לפני קרוב לשבעים שנה מרן זצ"ל היה מדליק בבית על גבי ארון קטן באופן שכל מי שעובר ברחוב היה רואה את החנוכה. אבל כשעבר לגור ברחביה, לא הדליק בחלון, כי ממול היה בנין עם כמה זקנים והתריס סגור... ואין עוברים ושבים וגם לא שכנים, ולכן במשך עשרים שנה היה מדליק על השלחן מול פתח הבית, והיה מוקף במצוות, מזוזה, נר חנוכה, וציצית, ואף שלילה לאו זמן ציצית (ש"ע ר"ס ח), יש אומרים שזמן ההדלקה מהשקיעה, ובבין השמשות זה זמן של "וראיתם אותו". כשמרן עבר להר נוף הדליק בחלון, ששם היו עוברים ושבים שהיו רואים. וזה מעשה רב של גדול הדור, שבמשך שנים היה מניחה על שלחנו ודיו, ולמה לא הדליק בחוץ? אלא כאמור שהתקנה השתנתה, ומשעת הסכנה ואילך נעשתה לפרסם את הנס כל אחד בביתו, ועצם העובדה ש-15 מיליון יהודים בעולם מדליקים כל אחד נר חנוכה בביתו, זה פרסום הנס, ולכן מדליקים בפנים.

כבתה אין זקוק לה

יא. יש בזה עוד נפקא מינה, אם צריך להקפיד להדליק בחצי שעה הראשונה, או שאפשר אפילו יותר מאוחר⁷. אחי הרב יעקב זצ"ל היה נותן הרבה שיעורים, למד ממרן זצ"ל להפיץ תורה, 'בכל הארץ יצא קונו', היה הולך בכל ערב למקום אחר, לבתי כנסת וכוללים, ובכל שיעור לפני חנוכה

⁷ היה אצלי הערב תלמיד חכם אחד שחיבר ספר על חנוכה "צבי תפארת", ובא עם שטריימל, ודיברנו על כך שהאדמו"ר מדליקים מאוחר, מפרסמים זמני הדלקה, אחד מדליק בשעה שבע ואחד בשמונה. האדמו"ר מאמשינוב מבית וגן מדליק חצי שעה סמוך לעמוד השחר, ולא ביום ממש כי "שרגא בטיהרא מאי מהני" (שבת סג), וכשבא להדליק יותר מוקדם, ומתחיל "לשם יחוד קודשא בריך הוא...", כל גופו רועד מהתרגשות דקדושה, וחוזר בחזרה ללמוד, ואחרי חצי שעה מרגיש מוכן, לובש את המעיל והגרטל ובא להדליק, ושוב מתרגש, הריני בא לקיים מצות חכמים, זכית!... ועוד פעם חוזר לתלמודו, ובקושי מצליח להדליק חצי שעה לפני עמוד השחר. אומרים שבזמני התפלות עושה לא כפי השלחן ערוך, וכן מקרא מגילה, ופעם שאלו אותו על כך, והביא להם ירושלמי שאפשר לקיים מצוות אחרי הזמן, כגון להתפלל שחרית בשתיים בצהריים... כך אומרים שאמרו, והוא אדם גדול, לא נהרהר אחריו, יש עליו סיפורי אמת נפלאים, אבל אנחנו צמודים לרמב"ם ולשלחן ערוך.

גם האדמו"ר רבי יואל מסאטמר בעל דברי יואל היה מפורסם כגדול בתורה, והיה מתפלל שחרית בצהריים, ולפני כששים וחמש שנה בא לביקור ראשון בארץ, ומרן דיבר כנגד מה שהתפלל מאוחר. ואמרו לאדמו"ר, יש כאן רב אחד שדיבר עם הרבה פוסקים על זמני התפלה, והיה איכפת לאדמו"ר, כי שמע שהרב תלמיד חכם גדול שמביא פוסקים, ושלח שליח למרן שמבקש להיפגש איתו ולהסביר לו למה מתפלל בשעה כזו. אנחנו הילדים התלהבנו: אבא, תיפגש עם האדמו"ר, למה מתפלל בשעה כזו. אבל מרן לא התרגש: בשביל מה להיפגש, אחרי כך תהיה תמונה בעיתון המודיע... אבל מרן לא התרגש: בשביל מה להיפגש, וכי אשנה אותו, הוא דעתו שהצדיקים למעלה מהזמן, צריכים להעלות אל כל

היה מזהיר להדליק נר חנוכה דוקא בחצי שעה הראשונה⁸, ואמר שאם מדליק לאחר מכן לא יברך. אולם חלקנו עליו, כי הנה בגמרא (שבת כא.) הובאה דעת רב הונא שסבר כבתה זקוק לה, ורב חסדא סבר כבתה אין זקוק לה, כי הדלקה עושה מצוה, והלכה כדבריו, שהרי הגמרא דנה בדעתו, ובפרט שכן סברו גם רבי זירא, רב, רבי ירמיה ורבי יוחנן. לכן אם עבר ילד קטן, והסוודר שלו נתפס בחנוכה ונפלה וכבתה מיד, לא חייב לחזור ולהדליק, כי העיקר שבשעת ההדלקה היה ראו ללדוק חצי שעה.

שני תירוצים

יב. בגמרא (שבת כא:) הקשו מדברי הברייתא: ורמינהו, מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק וכו', וכתבו הר"ף (ט רע"א מ"דפיו) הרמב"ם (פ"ד מהלכות חנוכה ה"ה) והרא"ש (סי' ג) דהיינו חצי שעה, ולכאורה משמע שהנרות צריכים לדלוק במשך חצי שעה, ואם כן משמע שאם כבתה זקוק לה? ומתרתצת הגמרא: א. דאי לא אדליק מדליק. כלומר, שיעור הזמן שאמרו הוא לענין שאם לא הדליק בתחילת הזמן⁹ יכול להדליק במשך כל החצי שעה. ב. אי נמי לשיעורה. כלומר, הזמן שאמרו הוא לענין שיעור השמן שיתן בנר, שידלק חצי שעה, אבל לעולם אם כבתה אין זקוק לה. נפקא מינה בין התירוצים, אם לא הדליק בתוך החצי שעה הראשונה, האם יכול להדליק לאחר מכן? לתירוץ הראשון יכול להדליק עד חצי שעה מצאת הכוכבים בלבד, ולתירוץ השני יכול להדליק גם לאחר מכן.

הדלקה כל הלילה

יג. התוספות (שבת כא: ד"ה דאי) כתבו בשם ר"י פורת, שאדם שהתאחר עד לאחר חצי שעה, ידליק מחמת הספק, ויסמוך על התירוץ השני. ולא כתבו אם יברך מספק או לא. ועוד כתבו, ולר"י נראה דעתה אין לחוש מתי ידליק, שאנו אין לנו היכר אלא לבני הבית, שהרי מדליקים מבפנים. הרשב"א (שבת כא:) מפרש שאין נפקא מינה בין התירוצים, שמה שאמרו בגמרא דאי לא אדליק מדליק, היינו שאם מדליק לאחר חצי שעה לא עשה את המצוה כתיקנה, למצוה מן המובחר, אבל לעולם מדליק גם לאחר מכן. וכך כותב המאירי (שבת כא:), שבזמן הזה הואיל ואין אנו צריכים אלא להיכר בני הבית ידליק מתי שירצה, וכן נוהגים בני ישיבה להדליק אחר שעומדים מבית המדרש. וכן כתבו רבינו מאיר המעלי בספר המאורות (שם), הרא"ש (שבת פ"ב סי' ג), ספר האגודה (פ"ב דשבת סי' לא), התרומה (סי' רכט), המרדכי (שבת רמז רסה, רסו), הסמ"ג (הל' חנוכה דף קכ"ד ע"ב), שבלי הלקט (סי' קפה), מוחזק ויטרי (עמ' קצט), ספר האגור (סי' אלף לד), רבינו ירוחם (לא"ו נ"ט ח"א דף סג טור ג), הארחות חיים (הל' חנוכה סי' טו) והכלבו (סי' מד) ובספר אהל מועד (שער מו"ק דרך א נתיב ד)

התפלות של עם ישראל, ולכן מומתנים עד שהאחרון יתפלל ואחר כך מתפללים... אבל הרמב"ם לא כותב כך, וכן כל הראשונים, ומרן הבית יוסף, כי יש זמנים לתפלות.

האדמו"ר מלעלוב - הסבא של הרב הצדיק רבי אלימלך בידרמן שליט"א, שיבוא לכאן ליזדים בשבוע הבא בשעה 20:00 - היה צדיק גדול, הכרתי אותו לפני כ-55 שנה, ופעם ביקש ממני: תאמר לאביך שאני רוצה להיפגש איתו, אמר לי כבר אז: האבא שלך גאון וצדיק ואפשר לסמוך עליו בעיניים סגורות. באתי למרן שהיה אז גר בת"א בהיותו הרב הראשי לת"א, ואמרתי לו שהאדמו"ר רוצה להיפגש איתו. אמר, בשביל מה, ביטול תורה, וכי יש איזה ענין לתקן? - לא, רק רצה להכיר אותו. ומרן אמר, אין לי זמן, צריך לכתוב... כי לא חיפש תמונות בעיתון, אלא רצה תכלית. ולבסוף נפגשו באיזה ברית, מרן היה סנדק, והוא בירך את הברכות, ונפגשו ולחצו ידיים. היה מאוד מעריך את מרן.

⁸ האדמו"ר מגור מקפיד להדליק 17 דקות אחרי השקיעה, כי בחורף בין השמשות יותר קצר, ובקיץ יכול להגיע לכל היותר ל-19 דקות, וכמו שכתב ביביע אומר (ח"ו חאו"ח סימן מא, וח"י חאו"ח סימן לא) לגבי ברית לתינוק שנולד בבין השמשות, אבל בחורף רבע שעה מספיק.

⁹ פעם לפני שנים מרן זצ"ל שאל מישוהו מה השעה, והבחור הזה היה קצת בעייתי ואמר, השעון שלי מפגר. אמר לו מרן בבדיחותא, "הבהמה והכלים כרגלי הבעלים" (ביצה לו:)...

בשם הגאונים, ספר הפרנס (סי' קנ), הטור (סי' תערב) ועוד, כולם כתבו שבזמן הזה שמדליקים בתוך הבית, מדליקים גם אחר החצי שעה. ואמנם לדעת הרמב"ם (פ"ד מהל' מגילה ה"ה) צריכים להדליק נר חנוכה בחצי שעה הראשונה, לא מאחרים ולא מקדימים. ולכאורה לשיטתו אם מדליק לאחר מכן זו ברכה לבטלה, ואחי הרב יעקב חשש לדעת הרמב"ם. [ויתכן שכל מה שכתב הרמב"ם זה בזמנו שלא היה חשמל, ואחר חצי שעה כבר לא עוברים ושבים, אבל בזמנינו שיש אור החשמל ברחובות, וגם אור מהמכוניות, יתכן שיסכים שכיום יכולים להדליק בברכה גם אחרי חצי שעה מצאת הכוכבים, וכעין מה שכתב רבינו אברהם בן הרמב"ם גבי קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, שבוזמן היו רגילים לדבר בשפה הארמית, ולכן הקפידו בדוקא לומר את התרגום].

דעת מרן

יד. וזה לשון השלחן ערוך (סימן תרעב סעיף ב): שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה - הכוונה לסוף השקיעה (כמבואר בסעיף א) - מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא. ומיהו הני מילי לכתחילה, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה. ע"כ. והמגן אברהם (סק"ו) דייק מהשלחן ערוך שכתב בסתם שמדליק והולך כל הלילה, שכל הלילה מדליק עם ברכה. והביא דעת רש"ל (בתשובה סי' פה) דדוקא עד חצות יברך, ובהגהות מיימוני (הל' חנוכה פ"ד אות ב) כתב, כל זמן שבני הבית נעורים, אפילו עד עמוד השחר. ע"כ. והלכה כדעת מרן שכל הלילה מדליק בברכה.

סב"ל נגד מרן

טו. ויש לשאול, שהרי החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' טו) כתב בשם רבותיו, שבמקום ספק ברכה לבטלה, אפילו שדעת מרן לברך, אומרים סב"ל נגד מרן, ולמה לא נחוש כאן לברכה לבטלה? אלא הגאון רבי יוסף ידיד בספר ברכת יוסף ח"ג¹⁰ (עמ' מז) מעיד שהמנהג בירושלים היה להדליק נר חנוכה גם אחרי חצי שעה, אחר הלימוד או המסחר כשמגיעים לבית. וכתב מהר"י בתרומת הדשן (סי' לד) שבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל. ומה שהחיד"א כתב סב"ל נגד מרן הוא כשאין מנהג, אבל כשיש מנהג לא חוששים לסב"ל. כשהראיתי זאת לאחי אמר, מי אמר שכך המנהג? אמרתי לו, 'פוק חזי מאי עמא דבר', תראה מה נוהגים הרבנים והאדמו"רים, שמדליקים בכל מיני שעות, וגם מרן זצ"ל היה הולך מידי פעם בחנוכה לאיזה הספד או דרשה ומוזכה את הרבים¹¹, ומגיע לבית מאוחר, והיה מדליק נר חנוכה מאוחר, והרבנית היתה מחכה לו. כך נהג מרן, ומי לנו גדול ממרן, ועוד שכך העיד רבי יוסף ידיד שכך המנהג, וגם בספר חמד משה (סק"א) העיד שכן מנהג העולם.

ספק ספיקא בברכות

טז. וזה מלבד מה שיש כאן כמה ספיקות, שמא כמו התירוצי השני בגמרא, שניתן להדליק מאוחר, ורק יתן שיעור שמן שידלק חצי שעה. ושמא כמו הרשב"א שהתירוצים כלל לא חולקים ביניהם ורק למצוה מן המובחר מדליקים בחצי שעה הראשונה. ושמא כתוס' בשם ר"י שהתירוצים בגמרא נאמרו על זמנם, אבל עתה שמדליקים בתוך הבית אין לחוש מתי

¹⁰ ספר זה על חנוכה, כל חנוכה אני מוציא את הספר הזה מהספריה ולומד בו, איך מפלפל יפה ומרחיב, יש שמקצרים מאוד, אבל צריך להעמיק, והוא פורס הכל כשמלה, תענוג! רבי יוסף ידיד חיבר עוד ספרים, ומהם ספר "ברכת יוסף" על הלכות ברכות, ספר "ויחי יוסף" על הלכות גיטין, שו"ת "ימי יוסף" ג' חלקים. היה גאון עולם, היה גר בירושלים בשכונת הבוכרים, ונפטר באדר תר"ק, כשמרן היה כבן תשע וחצי.

¹¹ פעם לפני שנים מרן זצ"ל אמר לי: בכל מקום שמזמינים אותך לתת שיעור בהלכה - הדגיש "בהלכה", כי באגדה לא חסר דרשנים - אל תסרב, ותלך. ואנחנו משתדלים לעשות מה שמרן ביקש מאיתנו.

ידליק. חכם יעקב ענה לי מיד, תראה מה שכתב החיד"א (במבואר סי' ז, ובס' יעיר און מע' ס אות לג) דלא עבדינן ספק ספיקא בברכות, אף שעושים ספק ספיקא בעגונה ובשבת ובטהרה, אבל בברכות לא עושים ספק ספיקא, לחומר איסור ברכה לבטלה, שהעולם כולו נדעזע שנאמר הלאו דלא תשא (שבועות לט). אמרתי לו שזה בצירוף המנהג, ולא קיבל, והבאתי לו עוד סברא, על פי כללו של הרדב"ז (סימן רכט, תרסה ועוד), וכן הוא בספר כפתור ופרח (פרק ה, הביאו הרדב"ז), שרק כשהמחלוקת על הברכה אומרים סב"ל, אבל כאשר המחלוקת במצוה ואגב הברכה נגדרת, לא אמרינן ספק ברכות להקל. וכאן המחלוקת במצוה, האם מדליקים נר חנוכה לאחר החצי שעה או לא, ואגב הברכה, לכן ברוכי נמי מברכין.

כללו של הרדב"ז

יז. אבל מרן השלחן ערוך לא פסק כהרדב"ז, שהרי מי שאכל תפוח עץ רטוב שטוף במים, או כמו פעם שכאשר היו עושים בשכונת הבוכרים אזכרה לעילוי נשמת הנפטר בין מנחה לערבית או אחרי ערבית, היו מחלקים מלפפון חי שטוף רטוב, והיו שלא ידעו שצריך ליטול ידיים ונכשלו, גם לא היה אז טישו לנגב... ולא דוקא דבר הטבול במשקה, אלא כל שיש רטיבות בשיעור 'טופח על מנת להטפוח' צריך ליטול ידיים, ודלא כתוס' (פסחים קטו). שאין היום דין נטילה לדבר שטיבולו במשקה, אלא כהרמב"ם (פ"ו מהלכות ברכות ה"א) והרא"ש (פ"ח דחולין סימן י) ורוב הראשונים שחייב ליטול ידיים¹², ולשיטתם צריך לברך על הנטילה, אבל בשלחן ערוך (סי' קנח סעיף ד) פסק שיטול ידיים ולא יברך, שספק ברכות להקל. ואף שהמחלוקת במצוה האם בכלל צריך ליטול, ואגב הברכה, ולפי הרדב"ז לכאורה היה צריך לברך, משמע שמרן סובר דלא כהרדב"ז. ואין רצינו לסמוך על כללו של הרב"ז לגבי נר חנוכה.

כשמרן פסק להכשיר

יח. אלא שכאשר מרן השלחן ערוך פסק להכשיר את המצוה, בזה כן נקטינן ככללו של הרדב"ז לברך. וכן כתבו החיד"א (לדוד אמת קונטרס אחרון סי' כא, שם הגדולים דצ"ב ע"א), הגאון רבי יונה נבון בספר גט מקושר (בתוספי רא"ם להלכות לולב, דק"כ ע"א), ישיב משה שתרוג (סימן רנד) - מגדולי חכמי תוניס לפני כ-150 שנה - רבי אליהו מנ"י (בהערותיו לספר רב ברכות עמ' פד, הובאו בשו"ת יין הטוב ר"ס כב, ובנד"מ מכון ניר דוד עמ' כ), רבי רחמים חי חויתת הכהן (זכרי כהונה מערכת ש אות מז) ועוד, וכן משמע מדברי המגן אברהם (סי' לב ס"ק נא). רב אחד כתב שלא מצא את הפשרה הזו, אבל ביביע אומר (ח"ה חאו"ח סימן מב אות ד-ו, ח"ט חאו"ח סי' מז אות ב וחיו"ד סי' כ, ועוד) הביא כעשרה ראשונים שכתבו כלל זה (ראה עוד השיעור השבועי תשפ"ד פרשת ראה אות ג והלאה). וכאן מרן פסק שמדליק והולך כל הלילה, ולדברי הרדב"ז הברכה נגדרת, ולכן סומכים על מרן לברך על ההדלקה כל הלילה. אחי הרב יעקב היה מורה לכוללים להפסיק ללמוד כדי להדליק תוך חצי שעה, וכשמע כן שתק¹³. לכן להלכה מי שרוצה ללמוד - מי לא רוצה ללמוד... - ואשתו צדיקה ומוותרת לו - יש אשה שלא מוותרת ואומרת, תבוא להדלקה בזמן, יש סביבון וסופגניות... - שימשיך ללמוד בהתמדה עד סוף סדר ב' בשעה שש וחצי או שבע, ואחר כך יבוא לבית וידליק עם ברכה.

¹² וכתב הט"ז (סי' תעג סק"ו) לגבי ליל הסדר שעושים "ורחץ" לפני ה"כרפס" שטיבולו במשקה: מכאן יש תוכחת מגולה לאותם שאין נוהרים בכל השנה ליטול קודם שיאכל דבר שטיבולו במשקה, דמה נשתנה הלילה הזה מכל הימים שבשנה. והובא בילקוט יוסף הלכות ליל הסדר.

¹³ כשאני מזכיר את אחי שפתותיו דובבות בקבר, לא צריך להיפגע, בשמים הוא שמח שמזכירים אותו ודנים בדבריו.